

Název:

"Porod a porodnictví v České republice"

Charakteristika tématu:

Projekt se soustředí na porod a porodnictví v České republice, který zkoumá z hlediska sociálních věd – zejména pak sociologie medicíny a antropologie porodu (subdisciplína kulturní a sociální antropologie). Staví na detailních etnografických několika českých porodnic, v jejichž rámci se soustředí na analýzu přítomných diskurzů – zvláště na otázku reprezentace a sociální praxe zúčastněných subjektů. Centrální problematikou práce jsou vztahy mezi subjekty tzv. "porodní triády" (birthing triad). Práce se dále zaměřuje na aspekty moci a autoritativního vědění.

Teoretický kontext disertační práce:

Práce staví na teoretických východiscích medicínské sociologie a antropologie (*medical sociology, medical anthropology* jakožto odvětví kulturní a sociální antropologie) a dalších sociálně vědních subdisciplín. Pro teoretické uchopení práce jsou pak významné zvláště ty subdisciplíny, které se speciálně věnují problematice porodu a porodnictví.

Mezi ně patří například antropologie porodu. Představitelé této subdisciplíny poukazují na to, že porod, i když zároveň představuje univerzální součást ženské fyziologie, je vždy kulturně a sociálně podmíněn. Porodnictví a celý porodnický systém jsou pak viděny jako součást širšího kulturního systému, s kterým jsou propojeny skrze politické a ekonomické struktury (Jordan 1993, McClain 1975). Porodnický systém dané kultury a společnosti pak lze pojímat jako jakýsi mikrokosmos, v kterém lze detailně pozorovat rychlé technologické procesy na jedné straně a kulturní hodnoty, normativní chování, sociální organizaci, genderové vztahy a politickou ekonomii na straně druhé (Davis-Floyd, Sargent 1997:6).

V rámci sociálně-vědního studia medicíny pak lze takové pojetí porodnické problematiky zasadit do širšího sociálně konstruktivistického přístupu, který se však podle Deborah Lupton vykazuje velkou variabilitou. Jedna z krajních variant sociálního konstruktivismu v dané oblasti zahrnuje přesvědčení, že "je nemožné vymanit tělesný zážitek z jeho sociokulturního kontextu" (Lupton 2000: 50). Podle tohoto pojetí neexistuje nic takového jako "přírodní" tělo, které by bylo možné oddělit od dané společnosti a kultury. Mírnější forma sociálního konstruktivismu pouze upozorňuje, že lidské tělesné zážitky jsou vždy současně i procesy kulturní a sociální povahy (Ibid).

V této souvislosti se v rámci sociálního konstruktivismu uplatňuje koncept *embodimentu* jakožto "každodenně žitých zkušeností lidí, kteří jednak mají tělo a jednak jsou tělo" (Lupton 2000:50). Z tohoto pohledu je lidské tělo viděno jako

nástroj, skrze který lidé vnímají svět kolem sebe. Dá se říci, že veškeré vědění se skrze tělo rozvíjí (Ibid).

V současné době je sociální konstruktivismus ve vztahu ke studiu medicíny, zdraví a nemoci silně ovlivněn poststrukturalismem, zejména pak dílem Michela Foucaulta. Jeho práce na téma moci, vědění a především pak diskurzu poskytují etablovaný výchozí rámec i pro analýzu prostředí porodnic a sociálních aspektů porodnictví. Z foucaultovského pojetí moci a vědění vychází koncept "autoritativního vědění" (v rámci antropologie porodu poprvé rozpracován Brigitte Jordan). Vše pak sjednocuje koncept diskurzu. Podle Lupton se pod termínem "diskurz" rozumí jednak forma sociální praxe, dále způsob jednání a způsob reprezentace. Tento termín se pak v poststrukturalistických textech obvykle používá pro popis a interpretaci fenoménů, jakými je například lidské tělo či medicínské a ošetrovatelské praktiky, sexualita, reprodukce, nemoci atd. (Lupton 2000:51).

K analýze vzniku a reprodukce různých diskurzů lze rovněž použít i prostorovou a časovou analýzu, která se opět z velké části vztahuje k dílu M. Foucaulta a zvláště jeho knize *The Birth of the Clinic: An Archeology of Medical Perception* (1975).

Cíle:

Mnoho sociálně vědních prací z oblasti studia medicíny stojí na komparativních analýzách medicínských diskurzů různých kulturních prostředí či kontextů. Podle Deborah Lupton tyto studie obvykle dokazují obrovskou variabilitu způsobů, kterými je ten samý systém vědění (například biomedicína) chápán a praktikován (Lupton 2000:54).

Tato práce se zaměřuje na porodnický systém České republiky. Širším cílem práce je na základě detailních etnografií několika českých porodnic postihnout zmíněnou variabilitu porodnického a medicínského systému vůbec.

Partikulárním cílem práce je pak popsat a analyzovat různé diskurzy, které se uplatňují ve vztazích mezi tzv. "porodní triádou" (*birthing triad*) ve vybraných porodnicích.

Konkrétně se projekt soustředí na následující oblasti:

1) "**Doktoři - porodní asistentky - rodičky čili *Birthing Triad***" - role a vztahy mezi těmito třemi nejdůležitějšími subjekty, které vstupují do procesu porodu, reprezentace subjektů a jejich sociální praxe.

(Související dílčí otázky: Kdo jsou zúčastněné subjekty? Jak jednají? Jak sami sebe vnímají? Jak je vnímají ostatní subjekty? Jaké mají mezi sebou vztahy a jaké faktory ovlivňují tyto vztahy? Jakou roli hraje v těchto vztazích tělesnost – tj. to, že subjekt je vlastníkem určitého "druhu" těla, odlišného etnicky, genderově, věkově atd.?)

2) "**Moc a vědění: autoritativní vědění v medicíně a porodnictví, technologie a specializace práce**" - procesy specializace práce a profesí a technologizace se nevyhýbají ani oblasti porodnictví. V reakci na tyto procesy se mění i vztahy a role v triádě nejdůležitějších subjektů.

(Související dílčí otázky: Jaké jsou mocenské vztahy mezi jednotlivými subjekty porodní triády a co na ně má vliv? Jak jsou tyto mocenské pozice spjaty s kompetencemi k užívání různých technologií? Jaký je vztah jednotlivých subjektů

k využívání technologie? Jak je uplatňováno autoritativní vědění ze strany zdravotnického personálu? Atd.)

3) **"Porodní zkušenosti: narativa rodičích žen a jejich partnerů"**

(Související dílčí otázky: jaké jsou konkrétní zkušenosti žen, které rodí ve vybraných českých porodnicích? Jaká jsou narativa těchto žen a jejich případného doprovodu?)

3) **"Etnické minority v českém porodnickém systému"** - v kontextu výše zmíněných oblastí zachytit jednak konkrétní porodní zkušenosti žen náležejících k etnickým minoritám (např. romského etnika). Projekt by měl odpovědět na to, zda je vnímání institucionálního prostředí porodnic u těchto rodiček odlišné od vnímání jiných rodiček, popř. jak a zda vyhovuje a odpovídá jejich požadavkům a potřebám apod. Na druhé straně by se měl také soustředit na to, zda zdravotnický personál uplatňuje k těmto ženám odlišné strategie, v obecnější rovině - zda a jakým způsobem zdravotnický personál uplatňuje svoji moc a autoritu vůči různým skupinám klientů.

(Související dílčí otázky: jaké faktory ovlivňují vztahy porodnické triády, pokud je rodička "etnicky odlišná"? Jak je definována taková odlišnost? Hraje zde roli odlišná "tělesnost" rodičky či socializace rodiček na prostředí porodnice – například prostřednictvím předporodních kurzů?)

Konkrétní výzkumná otázka pak zní:

Kdo jsou lidé v prostředí porodnice? Jak vnímají sebe a svou profesi či sociální pozici v prostředí porodnice a jak vnímají to, co dělají? (tj. jaké jsou jejich reprezentace a sociální praktiky?)

Účel projektu:

Práce by mohla přispět k hlubšímu porozumění procesům, které aktuálně ovlivňují nejen dění v samotném porodnickém systému, ale i v širším kulturním a sociálním systému. Vedle ryze informativního charakteru by výsledná zjištění mohla přispět k hledání východisek a alternativ porodnické praxe, kterými by české porodnictví bylo schopné uspokojit všechny ženy s ohledem na jejich individuální odlišnosti. Zároveň by práce mohla pomoci k vyjasnění některých sporných bodů českého porodnického systému (např. porody doma, kompetence porodních asistentek k zásahům do porodu atd.) Práce může poskytnout prostor pro diskusi mezi různými skupinami "porodní triády", které na tyto záležitosti nahlíží většinou rozdílně.

Metodologie:

Práce uplatňuje etnografický přístup ke studiu prostředí konkrétních porodnic. Dlouhodobý výzkum bude probíhat ve dvou až čtyřech porodnicích v České republice. Sběr dat bude realizován pomocí metody zúčastněného pozorování a hloubkových etnografických rozhovorů, neboť základem pro další analýzy je porozumět prostředí konkrétní porodnice.

Realizace projektu je podmíněna svolením nejvyšších orgánů vybraných porodnic (popř. nemocnic) s provedením výzkumu a pochopitelně rovněž souhlasem a ochotou k participaci ze strany zúčastněných matek, jejich partnerů a zdravotnického personálu.

Základní literatura:

- Albrecht G.L., Fitzpatrick R., Scrimshaw S.C. (2000) *Handbook of Social Studies in Helath and Medicine*. London: Sage Publications.
- Anderson R. (1996) *Magic Science and Health: the Aims and Achievements of Medical Anthropology*. Fort Worth: Harcourt and Brace.
- Brown P.J. (1998) *Understanding and Applying Medical Anthropology*. Mountain View: Mansfield Publishing Company
- Davis-Floyd R.A., Sargent C.F., eds. (1997). Berkeley: University of California Press.
- Davis-Floyd,R.E. (1992) *Birth as an American Rite of Passage*. Berkeley: University of California Press.
- De Vries R., Benoit C., van Teijlingen E.R., Wrede S., eds. (2001) *Birth by Design. Pregnancy, Maternity Care and Midwifery in North America and Europe*. New York: Routledge.
- Foucault M. (1975) *The Birth of the Clinic: An Archeology of Medical Perception*. New York: Vintage.
- Hašková H. (2001) *Názorové diferenciacie k současným změnám v českém porodnictví*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Heitlinger A. (1987) *Reproduction, Medicine and the Socialist State*. New Zork:ST.Martin´s Press
- Hunt S.H., Symonds A. (1995) *The Social Meaning of Midwifery*. London: Macmillan Press Ltd.
- Jordan B. (1993) *Birth in Four Cultures. A Cross-Cultural Investigation of Childbirth in Yucatan, Holland, Sweden, and the United States*. Illinois: Waveland Press.
- Lewondo H.G. (1999) Ways of knowing; ways of telling: reflections on the role of the anthropologist in research in international health. *Anthropology in Action* 6(3):2-10.
- Lupton D. (1994) *Medicine as Culture: Illness, Disease and the Body in Western Societies*. London: Sage
- Lupton D. (2000) The Social Consturction of Medicine and the Body. In: *Handbook of Social Studies in Helath and Medicine*. London: Sage Publications. Pp. 50-63.
- MacCLain C. (1975) *Ethno-Obstetrics in Ajijic*. *Anthropological Quarterly* 48(1): 38-56.
- Phillips D.R., Verhasset Y. (1994) *Health and Development*. London; Routledge.
- Sargent C.F., Johnson T.M. (1996) *Medical Anthropology: Contemporary Theory and Method*, Westport, Connecticut: Praeger Press.
- Stacey M. (1988) *The Sociology of Health and Healing*, London: Routledge.
- Turner B.S. (1987) *Medical Power and Social Knowledge*. London; Sage.
- Turner B.S: (1996) *The Body and Society*. London: Sage.

Předpokládaná délka jednotlivých etap:

Terénní výzkum: 1,5 -2 roku

Analýza dat, vyhodnocení a celková interpretace : cca 1 rok

Publikace výsledné práce: 3 - 5 měsíců